

Ковчин Н. А.

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу
навчання географії та економіки*

Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ШКІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В результаті сучасних стрімких економічних процесів у світі та в Україні виникає проблема оновлення і удосконалення економічної освіти в гімназії та ліцеї. Умовно шкільну економічну освіту можна поділити на два компоненти. Перший - це формування системних економічних знань, умінь в учнів гімназії та ліцеї, здатність оперувати цими знаннями та застосовувати їх. Другий компонент економічної освіти – це формування у особистості учня важливих якостей, необхідних для ефективного виконання економічних завдань, впродовж навчання та в подальшій самореалізації у самостійному житті: розвиток економічного мислення, як основного компоненту економічного виховання; формування економічної культури, як складової економічної освіти; розвиток критичного мислення; розвиток підприємницького хисту як складової економічного ресурсу; формування підприємницької компетентності; розвиток емоційного інтелекту;

Дуже важливим для економічної освіти в гімназії та ліцеї є розвиток економічного мислення.

Економічне мислення – структурний елемент мислення людини взагалі. Зміст економічного мислення людини зумовлений типом існуючих суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, культурних), умовами її життя, місцем у соціальній структурі.

Вагомим фактором змісту економічного мислення є характер існуючих відносин власності, уміння знаходити оптимальні для зростання ефективності окремого підприємства, галузі, варіанти розвитку, отрієнація на найраціональніше використання економічних і природних ресурсів. Правильне економічне мислення забезпечує раціональне управління діями особистості в практичному житті, а надалі на робочому місці, в масштабі підприємства (об'єднання) [4].

В процесі вивчення економіки в гімназії і ліцеї в учнів мають формуватись елементи економічної культури.

Економічна культура є складовою економічної діяльності, яка визначає ступінь розвитку економіки, темпи економічного зростання; відображає повноту використання економічних законів, ступінь їх реалізації; виступає якісною характеристикою участі особистості у житті суспільства, рівня її економічних знань і умінь господарювання, розвитку економічної свідомості та мислення. Така культура втілює результат діяльності особистості в економічному середовищі.

Економічна, інтелектуальна та духовна культура нерозривно пов'язані між собою і залежать від умов і характеру людської діяльності. Продукти інтелекту орієнтовані на суб'єкта та являють собою феномени культури. Духовна культура, що виражає прагнення людини, являє те середовище, в якому існує, функціонує і розвивається культура інтелектуальна. Вони є передумовою формування в людей економічної культури, оскільки ринкові перетворення в Україні вимагають нових якостей у головного елемента продуктивних сил - людини.

Встановлено, що економічна культура формується через систему економічної освіти, що дасть змогу підвищити професійний і моральний рівень учнів, а потім підприємців для забезпечення ефективної, якісної організаційної та управлінської діяльності. Початок формування економічної культури відбувається з шкільного віку учнів.

Сучасні складні економічні процеси потребують від особистості учня для адаптації у сьогоденному соціумі, особливо, перш за все формування і активізації критичного мислення. Критичне мислення – це здатність особистості учня усвідомлювати власну, особисту позицію з того чи іншого питання та приводу, зокрема, на уроках економіки.

Для критичного мислення учнів характерне вміння знаходити нові ідеї, аналізувати та оцінювати їх, приймати ретельно продумані, зважені рішення щодо конкретних суджень та дій [5].

Це нестандартне мислення, що дозволяє особистості учня побачити і оцінити пріоритети, альтернативи, визначити достовірність, доцільність фактів, явищ, подій та спосіб усунення, корекції особистих помилок допущених в процесі власного мислення, зокрема, на уроках з економіки.

Розвиток критичного мислення в учнів має таку основу: вміння аналізувати, порівнювати, синтезувати, ставити запитання, обґрунтовувати узагальнення і висновки.

Теорія і практика сучасної шкільної освіти доводять, що критичне мислення можна розвивати за допомогою спеціальних методів навчання, які можуть бути застосовані по різному в різному віці школярів.

Педагог гімназії, ліцею має враховувати під час навчання такі етапи формування критичного мислення:

- мотивувати особистість завжди працювати над своїм критичним мисленням;
- ставити вірні запитання, що допоможуть визначити, чи потрібна зараз ця інформація, чи є вона достовірною, достатньою для прийняття рішення чи вибору дії, яка мета тих, що надають інформацію;
- знаходити і формувати вирішення життєвих проблем від найпростіших – до найскладніших та оцінювати прийняті рішення, особливо в економічній сфері;
- аргументувати прийняте рішення, свою позицію, усвідомлювати, чому і як ця позиція виникла [5].

Економічна освіта передбачає також розвиток емоційного інтелекту, який відіграє значну роль у формуванні конкурентоспроможності учня у майбутньому самотійному житті.

Емоційний інтелект (англ. Emotional intelligence) - це група ментальних здібностей особистості, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих. Особистості з високим рівнем емоційного інтелекту добре розуміють свої емоції і почуття інших людей, можуть ефективно керувати своєю емоційною сферою, і тому в колективі, суспільстві їхня поведінка більш адаптивна і вони легше досягають своїх цілей у взаємодії з оточуючими, зокрема, у підприємницькій діяльності.

Функції емоційного інтелекту. Інтерпретативна функція – дозволяє людині продуктивно здійснювати розшифровування емоційної інформації (емоційні вирази обличчя, інтонації голосу тощо), що сприятиме накопиченню та систематизації знань, формуванню власного емоційного досвіду в економічній діяльності, підприємстві.

Регулятивна функція – сприяє стану емоційної комфортності та забезпечує адекватність зовнішнього вираження емоцій людини під час економічної, підприємницької діяльності.

Адаптивна та стресозахисна функції – полягають в актуалізації та стимулюванні психічних резервів людини в ускладнених життєвих ситуаціях під час організації економічної діяльності, підприємницької активності.

Активізуюча функція – забезпечує гнучку спроможність до конгруентності у спілкуванні особистості як лідера, що навчається керувати.

Підприємницький хист (підприємливість) може бути в учня вродженим, а в основному таку якість необхідно формувати, розвивати. Підприємницький хист є економічним ресурсом, який дозволяє поєднати та ефективно організувати три інші економічні ресурси: працю, землю, капітал.

Підприємливість – це здатність людини успішно вирішувати господарські завдання, її організаторські навички, здібність передбачати розвиток подій та

ухвалювати рішення у сфері економіки у практичній діяльності. Початок формування цієї здатності розпочинається на уроках економіки.

Для вирішення завдань економічного навчання учнів, сьогодні виникає необхідність застосування інноваційних психологічних досліджень в галузі освіти. В останній період вагомим феноменом в освіті стали процеси зародження та динамічний розвиток когнітивної науки, яка обґрунтовує і досліджує інноваційні підходи до вивчення інтелекту особистості та відкриває закономірності процесів пізнання оточуючого світу особистістю [2, 3, 6]. Під час навчання економіки організація освітнього процесу має спиратись на когнітивну науку і завдяки цьому оптимізувати цей процес. Серед важливих завдань когнітивної науки, зокрема, когнітивної психології, є сприйняття, увага, пам'ять, мислення, навчання, мовлення [1, 2, 6]. Врахування цього аспекту педагогами дозволить навчання економіки зробити більш ефективним і успішним.

Список літератури:

1. Андерсон Д. Р. Когнитивная психология / Д. Р. Андерсон : пер. с англ. СПб. : Питер, 2002.– 469 с.
2. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии. В 2т. – Т. 1. / Б. М. Величковский. –М.: АКАДЕМИЯ, 2006. – 448 с.
3. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии. В 2т. – Т. 2. / Б. М. Величковский. –М.: АКАДЕМИЯ, 2006. – 432 с.
4. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 1 / Ред.кол. : ... С. В. Мочерний (відп. Ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
5. Пометун Е. И. Критическое мышление для всех : Самоучитель / Е. И. Пометун, И. М. Сущенко, Л. Н. Пилипчатина, И. А. Баранова. – К., 2012. – 184 с.
6. The American Heritage Dictionary of the English Language. – 4 edition – Boston: Houghton Mif-flin Company, 2000. – 2112 p.